

بسمه تعالی

اصول اخلاق حرفه‌ای در داوری مسابقات قرآن کریم، پژوهشی داده بنیاد

نویسندگان:

۱- ماریه سیدقربیشی، استادیار دانشکده معارف و اندیشه اسلامی دانشگاه تهران (نویسنده

مسئول ghoreish@ut.ac.ir

کد ارکید: ۰۰۰۹۰۰۷۷۱۰۲۲۱۰

۲- مهتاب عیدی، استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه لرستان، ایران. eidi.m@lu.ac.ir

چکیده

جمهوری اسلامی ایران، از جمله کشورهای پیش رو در امر برگزاری مسابقات قرآن کریم است که در بیش از چهار دهه از عمر پر افتخار خود نسبت به برگزاری این مسابقات در سطوح ملی و بین‌المللی اهتمامی ویژه داشته است. داوری مسابقات قرآن کریم، یکی از ارکان اصلی برگزاری این مسابقات است. این فعالیت پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و با برگزاری مستمر مسابقات قرآن کریم در سطوح مختلف در کشور ما، امروزه تقریباً به صورت یک حرفه درآمدی است. داوری در هر نوع فعالیتی که جنبه رقابتی و مسابقه‌ای دارد، منجر به حکم کردن شده و نوعی قضاوت محسوب می‌شود و قضاوت در دین اسلام از اهمیت بالایی برخوردار است. داوری مسابقات قرآن کریم یک داوری علمی است؛ هر داوری علمی محتاج دو گونه ترازو است: داوری درست (مصاب به واقع) و داوری اخلاقی (به دور از اجحاف به حقوق شرکت‌کنندگان). این مقاله که با روش نظریه‌سازی داده بنیاد صورت پذیرفته است، داده‌های خود را از ۳۴ مصاحبه عمیق و پرسشنامه نیمه ساختاریافته با ۱۹ داور و ۱۵ متسابق اخذ نموده، مصاحبه‌ها تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت که پس از کدگذاری داده‌ها، منجر به استخراج ۲۸ اصل اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات کریم، در دو مقوله اساسی اصول مربوط به برگزارکنندگان و اصول مربوط به داوران گردید. نتایج این پژوهش می‌تواند در ارتقاء سطح داوری مسابقات قرآن مؤثر واقع گردد.

واژگان کلیدی:

اخلاق حرفه‌ای، داوری مسابقات قرآن، مسابقات قرآن، داوری، داوری درست، داوری اخلاقی

۱. مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی و روی آوردن اقشار مختلف مردم به‌ویژه جوانان به فراگیری علوم و فنون مختلف مرتبط با قرآن کریم، مسابقات قرآن کریم در رشته‌های مختلف اعم از حفظ و قرائت در سطوح و رده‌های گوناگون برگزار گردیده که این امر همه‌ساله با استقبال بیشتری نسبت به سال‌های گذشته مواجه می‌گردد تا جایی که امروزه علی‌رغم برگزاری مسابقات سراسری قرآن کریم سازمان اوقاف و امور خیریه، تقریباً همه سازمان‌ها، نهادها و ارگان‌های کشوری و لشگری به برگزاری این مسابقات در میان کارکنان خود و حتی خانواده‌های آنان اهتمام می‌ورزند.

با گذشت بیش از چهار دهه از برگزاری رسمی مسابقات قرآن کریم در کشور ما، داوری این مسابقات فن مستقلی است که می‌توان از آن به‌عنوان یک حرفه نام برد. نظر به اهمیت سلامت داوری این مسابقات، لازم است برای این حرفه نیز منشور اخلاقی مدونی فراهم گردد تا با پایبندی داوران به این منشور، هدف از برگزاری این مسابقات هر چه بیشتر تأمین گردد.

اگرچه در دهه‌های اخیر به تدوین اصول اخلاق حرفه‌ای در حرفه‌های مختلف همچون اخلاق پژوهش، اخلاق آموزش، اخلاق وکالت، اخلاق خبرنگاری، اخلاق داوری علمی و ... پرداخته شده، اما تاکنون اثری پیرامون اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم نگاشته نگردیده است. این پژوهش که با روش نظریه‌سازی داده بنیاد صورت پذیرفته است در ابتدا از طریق مصاحبه عمیق با ۱۹ داور مسابقات قرآن کریم و ۱۵ شرکت‌کننده که به طور متوالی در سطوح ملی و استانی و در رشته‌های حفظ و قرائت شرکت نموده‌اند به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته، سپس با کدگذاری باز اقدام به استخراج کدهای اولیه، مفاهیم و مقولات اصلی نمود. در مرحله اول از مجموع ۴۶۰ داده، ۶۸ کد استخراج گردید که در مرحله بعد با مقایسه کدهای حاصله از جنبه اشتراکات مفهومی، ۲۸ مفهوم اصلی به دست آمد، در مرحله نهایی نیز با مقایسه مفاهیم مستخرج به ۲ مقوله اساسی دست‌یافتیم؛ در ادامه به‌منظور توسعه و تعمیق نظریه به‌دست‌آمده، به جمع‌آوری

داده‌های اسنادی اسلامی متناسب با مفاهیم اصلی به‌دست‌آمده پرداختیم که در آخرین مرحله و ضمن کدگذاری انتخابی، در تبیین مقولات اساسی مستخرج به‌کارگیریم و مجموعه‌ای یکپارچه به عنوان اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم ارائه نمودیم، امید که گامی کوچک در راه ارتقای سطح کمی و کیفی و غایی این مسابقات باشد.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. اخلاق

۲-۱-۱. اخلاق در لغت:

اخلاق، واژه‌ای عربی است که مفرد آن خُلُق و خُلُق می‌باشد. (زبیدی، بی‌تا، ج ۳۳۷: ۶) و به معنای سرشت و سجیه به کار می‌رود. (المصری، ۱۴۲۶ هـ ق: ۱۱۵۷) بعضی این واژه را به ملکات و صفات پایدار و راسخ اطلاق نموده‌اند؛ بنابراین کسی را می‌توان دارای خلقِ شجاعت، انصاف و ... دانست که در اثر تکرار عمل، این خوی در او ملکه شده باشد و در انجام کار تردیدی به خود راه ندهد. (مهدوی کنی، ۱۳۸۹: ۵)

۲-۱-۲. اخلاق در اصطلاح:

مجموعه‌ای از اصول و رسوم که جامعه‌ای برای پیراستن اعمال و افعال خود از بدی‌ها و گرایش به نیکویی‌ها گردآورده باشد؛ از فطرت آدمی و ادیان و تجارب زندگی که به آن‌ها به دیده احترام نگرند و سعی در به کار بستن آن‌ها کنند؛ تخلف از آن‌ها وجدان آدمی را آزار دهد. علم حقوق و نیز شرایع مخصوصاً سعی در صیانت آن‌ها می‌کنند. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص: ۷۸۴)

۲-۲. حرفه

در لغت‌نامه‌ها واژه حرفه را به معنی پیشه و شغل آورده‌اند. حرفه اصطلاح رایجی است که دربرگیرنده ارتباط اشخاص با یکدیگر، با در نظر گرفتن یک مجموعه اصول و قوانین می‌باشد. (Koehn, ۲۰۰۱, p, ۱) حرفه به‌عنوان مهارت، شامل تمام یا بخشی از دانش و توانایی در به‌کارگیری دانش برای عملی سودمند و ارتباط با دیگران تعریف می‌شود.

(Ozar, ۲۰۰۰, p, ۶)

۲-۳. اخلاق حرفه‌ای

«اخلاق حرفه‌ای» مجموعه استانداردها و قواعدی است که بر نحوه رفتار تمام اعضای یک حرفه، اعمال می‌شود؛ و رشته‌ای کلی است که با شاخه‌هایی مانند اخلاق پزشکی، اخلاق زیستی، اخلاق حقوقی و اخلاق محیط‌زیست و ... تکمیل می‌شود. این رشته ملاحظات را دربردارد که رفتار خوب حرفه‌ها را همراه و یا جدای از عوامل مصلحتی و قانونی، تعیین می‌کند. یکی از وظایف مهم این رشته، نقد حرفه‌هایی است که به رسمیت شناخته شده است. (اسلامی و دیگران، ۱۳۸۸: ۸۸)

۲-۴. داوری

۲-۴-۱. مفهوم داوری و نسبت آن با مفاهیم مرتبط
کلمه داور در اصل دادور بوده، به معنی صاحب داد که به جهت تخفیف دال دوم را از آن حذف کرده‌اند. (دهخدا، ۱۳۲۵، ذیل واژه داور) داوری تقریباً معادل معنایی واژه‌های قضاوت و حکمیت در زبان عربی است. (خداپرستی، ۱۳۸۷، ذیل واژه داور). داوری به معنای یکسو نمودن امور متشابه و متخالف از خوب و بد و امثال آن‌ها، اساساً فرایند ذهنی گونه‌ای تفکر است که به جامه زبان و به شکل گزاره بیان می‌شود. هر داوری در شکل یک حکم و گزاره به میان می‌آید، البته این سخن انعکاس ندارد، یعنی هر گزاره‌ای داوری نیست.

مفهوم داوری با مفهوم نقد مرتبط است، اما این ارتباط موهم یکسان انگاری این دو امر گردد. همچنین داوری با ممیزی، سنجش و ارزیابی ارتباط دارد. ارزیابی فرایندی است که به داوری می‌انجامد اما هر داوری لزوماً نتیجه ارزیابی نیست. همچنین این مفهوم با مفهوم میانجی‌گری به منزله یکی از معروف‌ترین شیوه‌های مدیریت اختلاف ارتباط دارد. (فرامرز قراملکی، ۱۳۸۹: ۹) موفقیت در میانجی‌گری اگرچه درگرو داوری شایسته است اما ناگزیر از داوری در امر مورد اختلاف طرفین است، بنابراین در میانجی‌گری الزاماً طرفینی وجود دارند که بر سر مسئله یا مسائلی اختلاف دارند که لازم است میانجی‌گر یا قاضی با دقت در مسئله و موشکافی به حقانیت ادعای یک طرف حکم داده و با این حکم، دعوی طرف مقابل را ابطال نماید؛ اما داوری که مفهومی اعم از میانجی‌گری است، لزوماً به معنی حل اختلاف نبوده می‌تواند ارزیابی دقیق و ارزش‌گذاری عملکرد یا آثاری که در رقابت با یکدیگر یا بدون رقابت با دیگری هستند؛ بنابراین داوری دارای دو معنای عام و خاص است. در معنای عام شامل هر نوع حکم کردن و ارزیابی و در معنای خاص شامل حکم کردن و

قضاوت به منظور رفع اختلاف و میانجی‌گری است که معنای مدنظر ما در این مقاله همان معنای عام داوری است؛ بنابراین نسبت بین مفهوم داوری در معنای مدنظر ما با داوری به معنای میانجی‌گری، نسبت عموم و خصوص مطلق است؛ یعنی هر میانجی‌گری نوعی داوری است ولی هر داوری میانجی‌گری نیست.

۲-۴-۲. اهمیت داوری در اسلام

دین مبین اسلام به قضاوت و داوری توجه ویژه‌ای مبذول داشته و بی‌توجهی و سهل‌انگاری در این امر را مستوجب عقوبت و عذاب دانسته است، در این مهم تفاوتی میان داوری به معنای عام و خاص آن وجود ندارد، خداوند متعال در آیه ۲۸ از سوره مبارکه نساء امر فرموده است: «... وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ...» این آیه تصریح دارد هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، از روی عدالت حکم کنید؛ اطلاق حکم آیه بیانگر وجوب عدالت در همه مصادیق حکم و داوری است. حدیث امام جعفر صادق علیه‌السلام نیز مؤید این مطلب است: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلْقَى صَبِيحَانُ الْكِتَابِ أُلُوحَاهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ لِيُخَيَّرَ بَيْنَهُمْ، فَقَالَ: أَمَّا إِنَّهَا حُكُومَةٌ! وَالْجَوْرُ فِيهَا كَالْجَوْرِ فِي الْحُكْمِ! کودکان مکتبی دستخط‌های خود را در مقابل امیرالمؤمنین نهادند تا بهترین آن‌ها را انتخاب کند؛ حضرت فرمود: هان! این يك داوری است و ظلم در این باره، مانند ظلم در قضاوت است! (حر عاملی، ۱۴۱۴، ۱۸: ۵) همچنین روایت شده: دو کودک، خطی نوشته بودند به محضر امام حسن مجتبی (ع) رسیدند تا آن حضرت درباره بهتر بودن یکی از آن‌ها قضاوت کند، در این هنگام علی (ع) نگاهی به فرزندش امام حسن (ع) کرد و فرمود: یا بنی! انظر کیف تحکم فانّ هذا حکمٌ و اللّٰه سألک عنه یوم القیامه؛ ای پسر جان! مراقب باش که چگونه قضاوت می‌کنی، قطعاً این نیز نوعی از قضاوت است و خداوند در روز قیامت در مورد آن از تو بازخواست می‌کند. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج: ۲، ۶۴)

به هر حال مسئله قضاوت از هرکس و در همه جا و در مورد هر شخصی از مسائل بسیار عمیق و دقیق و پر مسئولیت است تا آنجا که امام صادق (ع) فرمود: ای قاضٍ بین اثنین فاخطأ سقط ابعده من السماء؛ هر کس که بین دو نفر قضاوت کند، ولی (بر اثر سهل‌انگاری) در قضاوت خطا کند، در عالم معنا گویی از فاصله دورتر از آسمان بر زمین سقوط کرده است. (کلینی، ج ۷: ۴۰۸) و حضرت علی (ع) به شریح قاضی فرمود: قد جلست مجلساً لایجلسه الا نبیّ او وصیّ نبیّ او شقیّ؛ ای شریح! در جایگاهی نشسته‌ای که در آنجا جز پیامبر (ص) یا وصی پیامبر (ص) یا انسان تیره‌بخت در آن ننشیند.

(شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳)

این قبیل روایات و روایات فراوان دیگر از این دست بر اهمیت جایگاه داوری و ضرورت توجه به اخلاق و آداب داوری اشاره دارد.

۲-۵. معرفی روش نظریه پردازی داده بنیاد

۲-۵-۱. تاریخچه

اصطلاح «نظریه داده بنیاد» یکی از اشکال مختلف ترجمه "Grounded theory" در زبان فارسی است^۱ نظریه داده بنیاد به عنوان روش، نوعی تحقیق در عرصه است که پدیده‌ها را در موقعیت طبیعی آن‌ها،... بررسی می‌کند. هدف اصلی آن بررسی عمیق اعمال، رفتارها، عقاید و طرز فکرای افراد و گروه‌ها و افراد به همان نحوی است که در زندگی واقعی آن‌ها روی می‌دهد. (ادیب حاج باقری ۱۳۸۵، ۱۷) خاستگاه این روش جامعه‌شناسی و بستر آن در حوزه پزشکی است و اولین بار در سال ۱۹۶۷ توسط دو جامعه‌شناس آمریکایی با نام‌های بارنی گلیزر^۲ و انسلم استراوس^۳ در کتابی با عنوان «اکتشاف نظریه‌سازی داده بنیاد»^۴ رسماً رونمایی شد. پدیدآورندگان این روش، هدف خود را از معرفی آن، کشف تئوری بر اساس گردآوری نظام‌مند داده‌ها در پژوهش‌های علوم اجتماعی عنوان نموده‌اند. (گلاسرو استراوس ۱۹۶۷، ۱۳)

۲-۵-۲. تحلیل روش‌شناسی

در مطالعات داده بنیان، محقق پس از تعیین موضوع، سؤال پژوهش را مشخص نموده سپس برای پاسخگویی به این سؤال به گردآوری داده‌ها می‌پردازد. روند جمع‌آوری داده‌ها کاملاً انعطاف‌پذیر است. مشاهدات، مصاحبه‌ها، اسناد موجود و کتاب‌ها، روزنامه‌ها، فیلم‌ها... از جمله منابع مطلوب برای جمع‌آوری داده‌ها هستند. کار گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که پژوهشگر اطمینان حاصل کند که ادامه گردآوری، چیز تازه‌ای به داده‌های موجود نمی‌افزاید. بنابراین پژوهشگر ناگزیر است گردآوری داده‌ها را تا نقطه اشباع، ادامه دهد. یکی از نشانه‌های نقطه اشباع، روبرو شدن با داده‌های تکراری است. (سوسا، ۲۰۰۶) به عقیده گلیزر در حقیقت داده‌ها ارکان اصلی نظریه داده بنیاد را تشکیل می‌دهند، درواقع نظریه داده بنیاد، خواهان ارائه مجموعه‌ای یکپارچه از فرضیه‌های مفهومی است که از داده‌ها ظاهر می‌شوند. (گلیزر ۱۹۹۲، ۷) کار تحلیل داده‌ها هم‌زمان با گردآوری آن‌ها انجام می‌گیرد، محقق داده‌ها را به صورت باز کدگذاری مفهومی نموده و از دل کدهای به دست آمده مفاهیم مشترک را استخراج و مفاهیم را به مقوله‌های مشترک پیوند می‌زند. فرایند گردآوری داده‌ها به منظور تولید نظریه، به گونه‌ای است که تحلیلگر همچنان که داده‌ها را جمع‌آوری، کدگذاری و تحلیل می‌کند، تصمیم

۱. نظریه زمینه‌ای، نظریه بنیادی، تئوری داده بنیاد، تئوری برخاسته از داده‌ها یا تئوری بنیادی از دیگر اشکال ترجمه‌ای این اصطلاح در زبان فارسی هستند.

۲. Barney Glaser

۳. Anselm Strauss

۴. Discovery of Grounded Theory

می‌گیرد که در مرحله بعد، چه داده‌هایی را از کجا به دست آورد تا نظریه در حال ظهور توسعه یابد. (گلاسر و استراوس ۱۹۶۷، ۴۵) کیفی بودن، استقرایی بودن، انعطاف، نامحدود بودن داده‌ها به لحاظ کمی و نوعی، امکان گردآوری توأم و تلفیق داده‌های میدانی و اسنادی، امکان گردآوری داده‌ها با روش‌های گوناگون، قابلیت تغییر در برخی مراحل یا ترکیب با روش‌های دیگر به ذائقه محقق، از ویژگی‌های مثبت این روش است.

۲-۶. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر مبنای این سؤال اساسی که اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم که منجر به داوری درست و داوری عادلانه می‌شوند، کدامند؟ شکل گرفته است. به این منظور محققین انجام مصاحبه‌های شفاهی و کتبی از طریق پرسشنامه نیمه ساختاریافته را آغاز نمودند. جامعه نمونه پژوهش افرادی بودند که یا سابقه شرکت در مسابقات قرآن کریم در سطوح مختلف را دارا بوده‌اند و یا سابقه داوری مسابقات را، کار جمع‌آوری داده‌ها از ابتدای انجام مصاحبه‌ها و تکمیل پرسشنامه‌ها آغاز گردید و هم‌زمان مراحل کدگذاری و استخراج مفاهیم و مقوله‌ها صورت می‌پذیرفت. جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری، جایی که گمان شد داده‌های جدید منجر به استخراج مفاهیم تکراری می‌گردند ادامه یافت و پس از آن متوقف گردید. در مجموع این مقاله داده‌های خود را از ۳۴ مصاحبه عمیق و پرسشنامه نیمه ساختاریافته با ۱۹ داور و ۱۵ متسابق اخذ نموده است. در پایان و پس از شکل‌گیری نظریه از آموزه‌های اسلامی به منظور اغنای اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم استفاده گردیده است.

۳. یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در دو مقوله اساسی اصول مربوط به برگزارکنندگان مسابقات و اصول مربوط به داوران مسابقات به شرح زیر است:

۳-۱. اصول مربوط به برگزارکنندگان

۳-۱-۱ اصل انتخاب داوران شایسته

ازجمله مهم‌ترین اصولی که رعایت آن از شروط لازم داوری صحیح است، توانمندی داور در امر داوری و شایستگی علمی و تخصصی وی است، داوری مسابقات قرآن امری پیچیده است که نیازمند دقت و تمرکز بالا و صبر و حوصله و نیز معلومات کافی است، اگر داور در هر یک از موارد ذکرشده شایستگی کافی نداشته باشد، ارزیابی وی از اجرای متسابق ارزیابی صحیحی نخواهد بود. در برخی از مسابقات به دلیل کثرت شرکت‌کنندگان و محدودیت‌های زمانی امر داوری

ساعت‌ها به طول می‌انجامد که لازم است داور از توانمندی جسمی و صبر و حوصله کافی برخوردار باشد. حضرت علی

(ع) در فرمان خود به مالک اشتر برای انتخاب قاضی می‌فرماید:

«... پس برای قضاوت و داوری بین مردم بهترین کسانی را انتخاب کن که انبوه کارها بر او سخت نیاید و از عهده انجام

آن‌ها برآید؛... کمتر از همه از مراجعه دادخواهان به تنگ آید؛... در کشف حقایق صبور باشد و البته این چنین کسانی

کمیاب‌اند.» (شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳).

همچنین توانمندی فنی از اصول مهم داوری صحیح مسابقات قرآن کریم است. در برخی مسابقات قرآن دیده شده است

که داور به فن تلاوت قرآن کریم تسلط کافی نداشته و همین امر منجر گردیده که در ارزیابی از قاری قرآن انتظاراتی داشته

باشد که از نظر فنی امکان‌پذیر نیست، به عنوان مثال در یکی از مصاحبه‌ها از سوی متسابقی مطرح گردیده، در مرحله

مهمی از مسابقه‌ای در سطوح عالی، داور وقف و ابتدا که از توانایی علمی و نه فنی خوبی برخوردار بود، انتظار داشت که

متسابق رشته تحقیق، سه خط از یک آیه را که محل مناسبی برای وقف ندارد، در یک نفس اجرا نماید و به دلیل وقف

ناگزیر نمره‌ای خارج از قاعده از وی کم نموده است. بدیهی است اگر داور خود سابقه شرکت در مسابقات تحقیق را داشته

باشد کمابیش می‌داند که چنین امری - با توجه به شرایط خاص قاری در حین تلاوت مسابقه‌ای - امکان‌پذیر نیست.

همچنین در رشته حفظ قرآن کریم، حافظ کل قرآن کریم بودن داور از اصولی است که بر کیفیت ارزیابی و راهنمایی

حافظ متسابق به شدت اثرگذار است. نکته قابل توجه اینجاست که حتی اگر ارزیابی چنین داوری در نتیجه مسابقه اثر مغیر

نداشته باشد و یا حتی ارزیابی وی مطابق حقیقت باشد، بازهم چنین داوری از منطق آموزه‌های اسلام مردود است! امام

صادق (ع) فرمود: «قاضیان چهار دسته‌اند، سه دسته آن‌ها مشمول عذاب دوزخ هستند و تنها یک دسته سزاوار بهشت

می‌باشند، اما آن سه دسته که مستوجب عذاب‌اند عبارت‌اند از:

- کسی که از روی عمد و آگاهی قضاوت ناحق می‌کند.

- کسی که قضاوت ناحق می‌کند ولی آگاهی به آن ندارد.

- کسی که قضاوت به حق می‌کند ولی از روی ناآگاهی.

- اما آن دسته‌ای که اهل بهشتند آن‌هایی هستند که از روی آگاهی قضاوت به حق می‌کنند. (کلینی، ۱۴۶۲ ه ق، ج: ۷: ۴۰۷ و الهندی، ۱۴۰۵ ه ق، ج ۶: ۹۱). در حدیث دیگری از امام علی (ع): لَيْسَ مِنَ الْعَدْلِ الْقَضَاءُ عَلَى الثَّقَةِ بِالْظَنِّ. قضاوتی که با تکیه به ظن و گمان باشد، عادلانه نیست. (شریف رضی، ۱۳۸۹، ۲۲۰) بنابراین مسئولیت اخلاقی عدم انتخاب داور توانمند در مرحله نخست متوجه مسئولین برگزاری مسابقه و در مرحله بعد متوجه فردی است که برای این امر انتخاب گردیده است. چراکه او بیش از هر کس نسبت به توانایی‌های خود واقف است.

۳-۱-۲ اصل نظام‌مند کردن داوری

داوری صحیح حاصل ارزیابی دقیق و قابل اعتماد است، ارزیابی در زمینه‌های مختلف نیازمند الگوی علمی است، در هر نظام ارزیابی مفاهیم کلیدی به صورت واضح و متمایز تعریف می‌شوند (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۹، ۱۵). به هر اندازه که آیین‌نامه داوری مسابقات شفاف‌تر شده و تمامی قسمت‌ها در بخش‌های مختلف به صورت متمایز امکان ارزیابی بیابند، دسترسی به داوری صحیح و اصولی فراهم می‌گردد. از جمله مشکلاتی که مکرراً از سوی متسابقین و داوران شرکت‌کننده در پژوهش مطرح گردیده، عدم شفافیت سنجه‌های داوری در بخش‌هایی از آیین‌نامه مسابقات است. عدم شفافیت از یک‌سو بر حاصل تمرین و اجرای متسابق اثر گذاشته و از سوی دیگر تأثیری نامطلوب‌تر بر نتایج داوری خواهد گذاشت.

۳-۱-۳ اصل سنجش پذیری ملاک‌های ارزیابی

داوری برحسب مفاهیم کلی لغزنده است. داوری درست محتاج درستی مفهوم و ملاک‌های سنجش است. (همو، ۱۶) علی‌رغم تلاش‌های خوبی که در سال‌های اخیر در جهت سنجش پذیر شدن ملاک‌های سنجش در مسابقات قرآن انجام شده است، هنوز اما شاهد برخی مفاهیم کلی در این ملاک‌ها هستیم که ناگزیر سلیقه شخصی داور را در ارزیابی این بخش‌ها دخالت می‌دهد، مانند آیتم زیبایی و طنین در بخش صوت و یا آیتم استفاده از ردیف‌های جذاب و دل‌نشین در بخش لحن، این داوری بر چه مفهوم روشنی از «زیبایی» و «جذاب بودن» و «دل‌نشین بودن» استوار است؟ مسلم است که تعریف افراد مختلف از این مفاهیم الزاماً یکسان نیست و نتیجه نیز ناگزیر تابع سلیقه فرد است.

۳-۱-۴ اصل آگاهی دادن و ارزیابی از اشراف داور بر آیین‌نامه داوری و مطلع نمودن متسابقین

از آنجاکه آیین‌نامه‌های مسابقات قرآن نهادهای مختلف در برخی از موارد با یکدیگر تفاوت دارند، لازم است که برگزارکنندگان، قبل از اقدام به برگزاری مسابقات، داوران و متسابقین را از کلیه شرایط و ضوابط و ملاک‌های داوری در

حوزه تخصصی خود مطلع نموده و داوران را از جهت اشراف به تمامی موارد آیین نامه در حوزه تخصصی، ارزیابی نمایند. همچنین لازم است قبل از برگزاری مسابقات، آیین نامه در دسترس متسابقین باشد تا آن ها نیز از ملاک های داوری مطلع گردند.

۳-۱-۵ اصل وفاداری به آیین نامه مسابقات

بر اساس دیدگاه جامعه آماری پژوهش، گاهی دیده شده است که داوران و یا برگزارکنندگان مسابقات در طول برگزاری مسابقه، تصمیمات خلق الساعه ای در باب آیین نامه اتخاذ می نمایند که شرکت کنندگان از آن بی خبرند، این اقدام بر اساس قاعده عقلی «قبح عقاب بلا بیان»، زیبنده مسابقات قرآن کریم نیست و لازم است کلیه خطاهای احتمالی آیین نامه قبل از برگزاری برطرف گردیده و برگزارکنندگان در طول برگزاری، نسبت به ضوابط از پیش تعیین شده وفادار باشند. به عنوان مثال - بر اساس داده های شرکت کنندگان در مصاحبه - در یک مسابقه ملی دیده شده که پس از برگزاری مرحله نیمه نهایی، داوران جلسه ای ترتیب داده و امتیاز یکی از بخش های آیین نامه داوری صوت را تغییر دادند و همین امر در نتیجه مرحله نیمه نهایی اثرگذار بوده است!

۳-۱-۶ اصل رعایت حداکثری مساوات در اجرای متسابقین

امروزه در منشور اخلاقی داوری رشته های مختلف ورزشی اصل رعایت مساوات و برخورداری از شرایط یکسان برای متسابقین مورد توجه قرار دارد، در مسابقات معتبر قرآنی به این اصل در بسیاری از زمینه ها توجه می شود، در مواردی مانند نوبت اجرای متسابق که امکان اجرای همزمان متسابقین منتفی است، انتخاب نوبت اجرا با قرعه می تواند به برقراری مساوات در شرایط، نزدیک تر باشد. همچنین اگرچه انتخاب قرعه های یکسان برای متسابقین، از نظر موارد تجویدی، وقف و ابتدا، صعوبت و سلاطت کلمات، مفاهیم آیات و تأثیر آن ها بر صوت و لحن از نظر برخی کارشناسان برگ برنده ای برای متسابقینی است که نوبت اجرای متأخر دارند، اما بدون تردید فراهم کردن شرایط یکسان در اجرا در بهترین شکل خود، استفاده از قرعه های یکسان است، البته چند سالی است که این مهم در مرحله نهایی مسابقات سراسری سازمان اوقاف و امور خیریه با تدابیر ویژه ای عملی شده است.

۳-۱-۷ اصل شفاف سازی نتایج داوری

نتیجه ارزیابی داور هرچه باشد لازم است به صورت شفاف در اختیار متسابق قرار گیرد، این اصل هم به جهت آگاهی متسابق از نقاط ضعف و قوت خود و هم به جهت غفلت زدا بودن در امر داوری و هم به جهت ایجاد امکان پیگیری حق

اعتراض از جانب متسابق، اصلی مهم و اثرگذار است؛ امروزه این اصل در مسابقات با سطوح عالی با کیفیت خوبی اجرا می‌گردد.

۳-۱-۸ اصل اعطای حق اعتراض به نتیجه داوری، به متسابق
هراندازه که داوری مسابقه با دقت و جدیت و رعایت اصول صورت پذیرد، بازهم فعلی انسانی است و امکان خطا در آن وجود دارد. اعطای حق اعتراض به متسابقین هم از جهت احقاق حق و هم از جهت جلب اعتماد ایشان به روند اجرای مسابقه و هم از جهت ایجاد دغدغه اخلاقی نسبت به مسئولیت‌های داوری در داوران، در برگزاری مطلوب مسابقه مؤثر است.

۳-۱-۹ اصل اعمال داوری درجه‌دو
مراد از داوری درجه‌دوم، داوری بر داوری است؛ یعنی داوری که متعلق آن خود داوری است. در داوری درجه دوم فرد الف به عنوان داور مسابقات به داوری اجرای متسابقین می‌پردازد و فرد ب داوری داور را داوری می‌کند. بحث از داوری درجه‌دوم در اخلاق داوری از چند جهت اهمیت دارد: یک، توجه به داوری پذیری داوری، اساساً غفلت زدا و سبب ایجاد دغدغه اخلاقی نسبت به مسئولیت‌های داوری است. اینکه داور درجه اول بداند که داوری‌اش مورد داوری درجه‌دوم قرار خواهد گرفت، هشیاری او را نسبت به مسئولیت‌های اخلاقی داوری و خودارزیابی وی را نسبت به فرایند داوری افزایش می‌دهد. دو، داوری درجه‌دوم، داور را به سلسله داوری که رأس آن احکم الحاکمین است و او در نهایت به داوری درباره همه داوری‌ها خواهد پرداخت متوجه می‌کند، داوری بی‌نقص و فراگیر؛ این آموزه برای داوران اخلاقی ضمانت اجرایی اثربخشی است. (همو، ۱۰)

۳-۲. اصول مربوط به داوران

۳-۲-۱ اصل پرهیز از نگاه منفعت‌گرایانه به امر داوری مسابقات قرآن
پیامبر خدا (ص) می‌فرمایند: مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ الشُّفْعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ، وَمَنْ أَكْرَهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ. هرکه جوایز منصب قضاوت باشد و برای رسیدن به آن متوسل به این‌وآن شود، خداوند او را به خودش واگذارد و هرکه مجبور به پذیرفتن آن شود، خداوند فرشته‌ای بر او فرو فرستد که استوارش بدارد (الهندی، ۱۴۰۵ ه ق، ح: ۱۴۹۹۴).

از اصول مهمی که لازم است داور مسابقات قرآن به آن توجه داشته باشد پرهیز از نگاه منفعت‌گرایانه به امر داوری است، درحالی‌که در اخلاق اسلامی داوری و قضاوت وظیفه ایست که عمل به آن تنها در صورت شایستگی ارزشمند است، ازاین‌رو فرد مؤمن وظیفه گرا حتی در صورت دارا بودن صلاحیت، از تلاش برای دستیابی به چنین جایگاهی پرهیز می‌نماید.

۳-۲-۲ اصل رعایت انصاف در امر داوری
رعایت انصاف در داوری، مهم‌ترین اصل اخلاقی در هر نوع داوری است. امام علی (ع) در این خصوص می‌فرماید: إِنَّ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ تُصِيفَ فِي الْحُكْمِ وَتَجْتَنِبَ الظُّلْمَ. از عدالت است که در قضاوت انصاف به خرج دهی و از ظلم و حق‌کشی دوری کنی. (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح: ۳۴۴۱) توصیه‌های زیر را می‌توان اصول اخلاقی خواند که رعایت مجموعه آن‌ها در حرفه داوری مسابقات قرآن، می‌تواند سبب رعایت اصل انصاف در داوری مسابقات قرآن کریم باشد.

۳-۲-۳ اصل عدم امتناع از پذیرش داوری در صورت صلاحیت داشتن
در مقابل روایاتی که امر قضاوت را بسیار خطیر معرفی می‌نمایند، روایاتی وجود دارند که از قضاوت و قاضی تمجید می‌کنند، با قرار دادن این دودسته روایات مشخص می‌گردد، قضاوت مذموم، قضاوتی است که همراه با سهل‌انگاری و عدم انضباط اسلامی و یا از روی ناآگاهی باشد. در مقابل سزاوار نیست فردی که خود را حقیقتاً شایسته این امر می‌داند در شرایطی که کسی را از خود شایسته‌تر نمی‌داند، از پذیرش آن سرباز زند، امیرالمؤمنین (ع) در تمجید از قاضی حق می‌فرماید: أَفْضَلُ الْخَلْقِ أَقْضَاهُمْ بِالْحَقِّ؛ برترین مردم، داورترین آن‌ها به حق است. (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح: ۳۳۲۳) همچنین در جای دیگری خطاب به قاضی می‌فرماید: إِيَّاكَ وَالتَّضَجُّرَ وَالتَّأَذِّيَ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ، الَّذِي أَوْجَبَ اللَّهُ فِيهِ الْأَجْرَ، وَيُحْسِنُ فِيهِ الذُّخْرَ لِمَنْ قَضَى بِالْحَقِّ. مبادا در مجلس قضاوت اظهار خستگی و ناراحتی کنی؛ مجلسی که خداوند در آن پاداش قرار داده و برای کسی که به حق داوری کند ذخیره خوبی در نظر گرفته است. (کلینی، ۱۳۶۲، ح: ۴۱۷).

۳-۲-۴ اصل توجه به مسئولیت اخلاقی و شرعی و حق‌الناس بودن داوری
از آنجاکه داوری فعالیتی است که طی آن، حاصل زحمت شرکت‌کنندگان در مسابقه ارزیابی می‌شود و نتیجه بدون تردید در روحیات شرکت‌کنندگان مؤثر است و در بسیاری موارد برای برگزیدگان منافع مادی و معنوی به دنبال دارد، مسئولیتی اخلاقی است، لازم است داور مسابقات قرآن بیش از هرکسی به مسئولیت اخلاقی فعالیت خود واقف باشد، ضمن اینکه

این امر در آموزه‌های اسلامی نوعی قضاوت شمرده شده و داور باید نسبت به عقوبت کم‌توجهی یا سهل‌انگاری در امر داوری متوجه باشد. در حدیثی از امام صادق (ع) آمده است: إِنَّ النَّوَائِيسَ شَكَتَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شِدَّةَ حَرِّهَا، فَقَالَ لَهَا عَزَّ وَجَلَّ: اسْكُتِي؛ فَإِنَّ مَوَاضِعَ الْقُضَاءِ أَشَدُّ حَرًّا مِنْكِ! نوایس (که جایگاهی است در دوزخ) از گرمای سخت خود به درگاه خداوند عز و جل شکایت کرد، پس خداوند عز و جل خطاب بدان فرمود: ساکت باش؛ همانا جایگاه قاضیان (ناعادل)، گرمایش سخت‌تر از توست! (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۱: ۴۷۰)، در حدیثی دیگر از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلّم آمده است: إِنَّ الْقَاضِيَ الْعَدْلَ لِيُجَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَلْقَى مِنْ شِدَّةِ الْحِسَابِ مَا يَتَمَنَّى أَنْ لَا يَكُونَ قَضَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمَرِهِ قَطُّ. در روز قیامت قاضی دادگر را می آورند و چنان حساب سختی از او کشیده می شود که آرزو می کند کاش هرگز حتّی دربارۀ یک خرما میان دو نفر داوری نکرده بود. (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۱: ۴۷۰)

۳-۲-۵ اصل پرهیز از بخشی نگری در داوری

یکی از آسیب‌های داوری صحیح مسابقات قرآن، پیش‌داوری و بخشی نگری در داوری است، هرچند که باگذشت تنها چند دقیقه از اجرای متسابق، داور متبحر قادر است سطح قاری یا حافظ ارائه دهنده را ارزیابی کند، اما توجه به این نکته که نتیجه ارزیابی باید برآیندی از تمام نقاط ضعف و قوت در طول اجرا باشد، ضروری است. همچنین باید توجه داشت که داوری فرایندی است که پایان آن حکم است و نه آغاز آن؛ کسی که با حکم جزم گرایانه پیشین به داوری می‌پردازد از بی‌طرفی محروم می‌شود، البته این سخن به معنای آن نیست که داوری با فرضیه آغاز نمی‌شود، بلکه داوری نظام‌مند غالباً با فرضیه آغاز می‌گردد (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۹: ۱۷)، اما فرضیه پاسخ حدسی (و نه حکم جزم گرایانه) داور است که بر اساس مقایسه ادراکات حسی داور (داده‌ها) با ملاک‌های ارزیابی (اطلاعات) می‌تواند رد یا اثبات شود.

۳-۲-۶ اصل تکیه بر اطلاعات و پرهیز از داوری مقایسه‌ای

غالباً بین داده - ادراکات حسی داور از طریق حواس شنوایی و بینایی - به‌عنوان مواد اولیه خام و اطلاعات - ملاک‌هایی که داور بر اساس آن‌ها به ارزیابی می‌پردازد - به‌عنوان مواد اولیه شایسته تمایز می‌نهند (منبع پیشین: ۱۵). چنانچه داور تنها با استفاده از داده‌های متسابق به امر داوری بپردازد و از ارزیابی داده‌ها با نگاه به اطلاعات غافل باشد، به داوری مقایسه‌ای میان داده‌های متسابقین روی آورده و این امر ارزیابی وی را سلیقه‌گرایی کرده و از ارزیابی شفاف و نظام‌مند دور می‌کند.

۳-۲-۷ اصل پرهیز از تکیه بر استدلالات عقلی به جای ادراکات حسی (داده‌ها)

در برخی مسابقات دیده شده که داور نه بر اساس مشاهدات عینی و استماعی، بلکه بر اساس استدلالات عقلی خود به ارزیابی پرداخته است، برای نمونه در یکی از مسابقات داور وقف و ابتدا با این استدلال که ممکن نیست قاری بتواند آیه‌ای با یک خط و نیم طول و سه مد را در یک نفس اجرا کند به این نتیجه رسید که قطعاً قاری در تلاوت خود از نفس مخفی استفاده کرده و بنا بر آیین‌نامه نمره او را در این بخش کسر نمود، فارغ از اینکه چنین اتفاقی در حقیقت واقع شده است یا نه آنچه مسلم است این است که داور موظف است بر اساس دیده‌ها و شنیده‌های خود به داوری بپردازد و از بکار بردن این چنینی استدلالات عقلی خود در داوری پرهیزد.

۳-۲-۸ اصل واکنش هوشمندانه و پرهیز از عکس‌العمل هیجانی

هرگونه تأثیر عواطف بر داور در حین فعالیت داوری، نوعی واکنش هیجانی به حساب می‌آید. واکنش‌های برآمده از هیجانات، بی‌طرفی داور را در داوری به مخاطره می‌اندازد و جهت‌گیری در داوری، بد داوری را به دنبال دارد (منبع پیشین: ۱۶). علاقه به متسابق و یا نفرت از او، از عواملی است که می‌تواند به جهت‌گیری داور در داوری بیانجامد. مقابله به مثل، تلافی کردن، روی کم کنی و حال‌گیری، نشانه مواجهه هیجانی داور با متسابق است. همچنین چنانچه داور به داوری اجرای شاگرد خود یا یکی از بستگان یا همشهری و یا هرکسی که در دل نسبت به وی احساس تعلق و علاقه می‌نماید می‌پردازد، باید بسیار مراقب باشد که این عاطفه او را در داوری به جهت‌گیری نکشاند و از طریق عدل و انصاف دور ننماید. ابوحزمه ثمالی می‌گوید امام باقر (ع) فرمود: یک نفر قاضی در بین بنی اسرائیل سال‌ها قضاوت کرد، در آستانه مرگش به همسرش چنین وصیت نمود: «پس از مرگ مرا غسل بده و کفن کن و جنازه‌ام را در میان تابوت بگذار و چهره‌ام را بپوشان، بعد خبر کن تا بیایند و جنازه‌ام را بردارند.» او از دنیا رفت و همسرش به وصیت او عمل کرد، پس از مدتی برای آخرین بار روپوش را از چهره شوهرش برداشت تا آخرین بار به او بنگرد، ناگاه دید کرمی وحشت‌آور در بینی او فرو رفته و آن را می‌خورد، هراسناک شد و روپوش را بر سرش افکند. مردم آمدند و جنازه قاضی را برداشته و بردند و به خاک سپردند، شب در عالم خواب، قاضی به نزد همسرش آمد از او پرسید آیا با دیدن آن کرم وحشت کردی؟ زن گفت: آری. قاضی گفت: رازش این است، آن کرم کیفر یکی از گناهانم بود (که در عالم برزخ به سراغم آمده بود) و آن گناه این بود که هنگامی که در دنیا در دادگاه قضاوت می‌کردم، روزی برادرت را از دور دیدم که با شخصی در حال نزاع و مرافعه است و

به‌سوی من می‌آیند تا بین آن‌ها قضاوت کنم، من در ذهنم خطور دادم که ای‌کاش حق با برادرت باشد و به نفع او قضاوت کنم، آن‌ها آمدند و ادعای خود را بیان کردند، پس از تحقیق دیدم به‌راستی حق با برادرت است، طبق حق به نفع او قضاوت کردم. این کرم کیفر گناه ذهنی من بود که چرا در ذهنم خطور دادم که کاش حق با برادرت باشد، در صورتی‌که ذهن قاضی باید کاملاً شفاف باشد، من نباید قبل از اثبات حق چنین فکری می‌کردم و چنان حالتی می‌داشتم. (کلینی، ۱۳۸۸، ۷: ۴۱۰)

۳-۲-۹ اصل پرهیز از دخالت دادن پیش‌فرض‌های ذهنی مثبت و منفی
امروزه این اصل به لحاظ تصدیقی بدیهی می‌نماید، اما تحلیل دامنه و ابعاد آن هنوز محتاج بررسی است (فرامرزی، ۱۳۸۹: ۱۷). در حقیقت داور موظف است در طول فعالیت داوری صرفاً به ارزیابی اجرای متسابق پردازد و از توجه به هر امر حاشیه‌ای که ممکن است ارزیابی وی را تحت تأثیر قرار دهد پرهیزد. هرگونه پیش‌فرض ذهنی مثبت یا منفی در مورد اجرای متسابق ازجمله این موارد است.

۳-۲-۱۰ اصل توجه حصر گرایانه به اجرای فعلی متسابق و پرهیز از تأثیر دادن سوابق وی
لازم است داور در طول فعالیت داوری منحصرراً به اجرای فعلی متسابق توجه داشته باشد، سابقه خوب متسابق در اجراهای قبلی، موفقیت‌ها و رتبه‌های کسب‌شده در مسابقات دیگر و یا ایرادها و ضعف‌های متسابق که داور از قبل با آن‌ها آشنا بوده به‌هیچ‌وجه نباید در ارزیابی فعلی داور اثر مثبت یا منفی داشته باشند.

۳-۲-۱۱ اصل پرهیز از مؤثر و متأثر شدن در رأی و از رأی سایر داوران
امروزه داوری مسابقات قرآن، امری گروهی است و غالباً داوری هر یک از بخش‌های تجوید، وقف و ابتداء، صوت، لحن و حسن حفظ را یک یا بیش از یک نفر به عهده‌دارند و معمولاً داوران کلیه رشته‌ها در کنار یکدیگر به امر داوری می‌پردازند. یکی از اصولی که داور باید به آن توجه داشته باشد، پرهیز از ادای کلام یا حرکتی در رد یا تأیید تمام یا بخشی از اجرای متسابق است به‌گونه‌ای که احتمال داشته باشد این تأیید یا رد در تصمیم داوران دیگر نیز مؤثر باشد؛ از سوی دیگر به منظور حفظ استقلال در تصمیم‌گیری لازم است داور، از متأثر شدن از رأی سایر داوران نیز خودداری نماید.

۳-۲-۱۲ اصل پرهیز از جبران خطای محتمل در داوری دیگر داوران چنانچه داور متوجه خطای عمدی یا سهوی داور دیگری در روند ارزیابی شود، لازم است از جبران آنچه به نظرش رسیده در ارزیابی خود پرهیز نموده و در صورت اطمینان از وقوع چنین امری به منظور دفاع از حق متسابق قبل از اعلام نتایج، مسئله را با داور ناظر یا مسئولین برگزاری مسابقات مطرح نماید.

۳-۲-۱۳ اصل رازداری و پرهیز از فضا سازی علیه متسابقین در روند داوری بالأخص در داوری های متعدد، ممکن است داور به نقاط ضعف متسابقین اشراف پیدا نماید، اما نباید غافل بود که مطرح کردن نقاط ضعف متسابق نزد دیگران به خصوص در مجامع داوران منجر به فضا سازی بر علیه متسابق گردیده و بی اختیار در ارزیابی دیگر داوران در مسابقات آتی اثر سوء بر جای بگذارد.

۳-۲-۱۴ اصل حفظ کرامت متسابق و پرهیز از حقیر انگاری و بی توجهی به نکات مثبت در اجرای متسابق یکی از مصادیق بد داوری، حقیر انگاری متسابقین و ناچیز انگاری توانایی های آنان است. ناچیز انگاری در حقیقت نوعی پیش داوری است؛ در قرآن مجید توصیه بسیار مهم از جانب حضرت شعیب (ع) بارها به میان آمده است (مانند سوره انعام، سوره هود، سوره شعراء: و لا تبخسوا الناس اشیاءهم). غالباً مفاد این آیه را با توجه بر اساس قرائن و سیاق به کم فروشی تفسیر کرده اند: در معاملات کالای مردم را کم نکنید؛ اما آیه مفهومی عام دارد: اشیاء مردم را حقیر ندانید و کم ارزش تلقی نکنید و این درواقع ترسیم یکی از شرایط داوری منصفانه در خصوص توانایی های افراد است، به همین دلیل است که برخی مفسران مفاد آیه را به معنای «در حق مردم ظلم نکنید»، تفسیر می کنند. مراد این است که در مقام داوری نباید صرفاً به عیوب نظر دوخت، بلکه باید محاسن و معایب را باهم مورد تحلیل قرارداد. (منبع پیشین: ۱۸).

۳-۲-۱۵ اصل پرهیز از متأثر شدن ارزیابی بخش های مختلف از ویژگی های مثبت و منفی غالب از دیگر اصولی که لازم است داور مسابقات قرآن به آن توجه داشته باشد توجه به این مسئله است که گاه یک جنبه مثبت یا منفی در اجرای متسابق آن قدر قوی و اثرگذار جلوه می کند که ممکن است ناخودآگاه بر دیگر ویژگی های اجرای متسابق سایه افکند، بر داور لازم است که استقلال در ارزیابی هر یک از بخش ها را رعایت نموده و از سایه افکنی برخی ویژگی ها بر سایر آن ها جلوگیری نماید. به عنوان مثال دیده شده که گاهی شدت بالای صوت متسابق بر امتیاز بخش های دیگر مانند طنین اثرگذار بوده است و یا گاه کیفیت نامطلوب صوت بر امتیاز لحن اثر گذاشته است.

۳-۲-۱۶ اصل پرهیز از داوری شخصیت متسابق به جای داوری علمی اجرای وی
داور مسابقات باید توجه داشته باشد که فعالیت که از او خواسته شده است صرفاً داوری و ارزیابی اجرای متسابق در حیطه تخصص داور است و داوری در مورد شخصیت و دیگر ویژگی های اخلاقی و رفتاری متسابق از حوزه وظایف داور خارج است و نباید بین این دو حوزه در ارزیابی داور تداخلی وجود داشته باشد، برای نمونه گاهی ظاهر و پوشش متسابق با احکام شرعی و جایگاه قرآنی وی تناسب ندارد، این مسئله اگرچه ممکن است برخلاف احکام شرع باشد اما داوری در مورد آن از حوزه وظایف داور مسابقات قرآن کریم خارج است، چراکه در حال حاضر از ملاک های ارزیابی محسوب نمی شود.

۳-۲-۱۷ اصل جلوگیری از آشکار شدن تأثرات عاطفی از اجرای متسابقین در انظار متسابقین
در برخی از مسابقات جایگاه داوران در منظر متسابقین قرار دارد، در چنین شرایطی یکی از اصولی که لازم است داور به آن توجه داشته باشد، جلوگیری از نمودار شدن هرگونه تأثر عاطفی مثبت یا منفی از کیفیت اجرای متسابق است، هر عملی مانند تأیید با سر، اظهار شادمانی، اظهار تأسف، نجوا کردن با دیگر داوران حین اجرای متسابق، نگاه خاص و محبت آمیز یا غضب آلود به متسابق، از نظر اخلاق داوری مردود است. همچنین در مسابقاتی که جایگاه داوران از جایگاه متسابقین جدا بوده و ارتباط داوران و متسابقین صرفاً از طریق صوتی برقرار است، تشویق متسابق توسط داور از طریق سیستم انتقال صوت نیز به کلی مردود است، چراکه حفظ اصل یکسان بودن شرایط در این مورد غالباً ممکن نیست و همین امر ممکن است شائبه ی جهت دار بودن داوری را در برداشته باشد. در حدیثی از پیامبر خدا (ص) آمده است: مَنْ ابْتُلِيَ بِالْقَضَاءِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَعْدِلْ بَيْنَهُمْ فِي لَحْظِهِ وَإِسَارَتِهِ وَمَقْعَدِهِ وَمَجْلِسِهِ. هر که به داوری کردن میان مسلمانان مبتلا شود، باید در نگاه ها و اشاره کردن ها و جای نشستن و نحوه نشستن خود نسبت به آن ها به یکسان رفتار کند. (الهندی، ۱۴۲۵، ح: ۱۵۰۳۲)

۳-۲-۱۸ اصل حفظ تمرکز در طول داوری
حفظ تمرکز در طول فعالیت داوری یکی دیگر از اصولی است که لازم است داور در طول اجرای متسابق به آن توجه داشته باشد، غفلت از داوری حتی به اندازه یک ثانیه ممکن است مغیر نتایج پایانی مسابقات باشد و مسئولیت اخلاقی و شرعی برای داور به دنبال دارد، استفاده از تلفن همراه، صحبت کردن، خروج از جایگاه داوران به هر علت، خوردن و آشامیدن در

حین داوری، از جمله مصادیقی هستند که انجام آن‌ها تمرکز داور را در طول اجرای متسابق، دچار خلل می‌نماید، هر عامل مزاحمی که می‌تواند منجر به این امر شود باید پیش از آغاز مسابقه و یا در خلال اجرای دو متسابق برطرف گردد، امیرالمؤمنین علی (ع) به شریح قاضی فرمودند: وَلَا تَقْعُدَنَّ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ حَتَّى تَطْعَمَ. در مجلس قضاوت منشین، مگر این‌که قبلاً چیزی بخوری (کلینی، ۱۴۶۲، ح: ۴۱۳)، این حدیث شریف بیانگر آن است که حتی احساس گرسنگی می‌تواند بر تمرکز و در نتیجه رأی داور اثرگذار باشد!

۳-۲-۱۹ اصل پذیرش خطاپذیری

چنانچه داور در حین انجام فعالیت داوری و یا پس از تذکر داور همکار یا داور ناظر و یا پس از اعتراض متسابق و یا حتی پس از اعلام نتایج، متوجه اشتباه خود در امر داوری شد لازم است نسبت به اعمال حق و اصلاح رأی خود اقدام نموده و با مقاومت بر باطل و توجیه آن از مسئولیت اخلاقی و شرعی خود در امر داوری غفلت نرزد، چراکه با این کار نه تنها باطل را تصحیح نمی‌کند، بلکه با هر عمل یا سخنی که می‌خواهد کار باطل خود را بپوشاند بر خطای خود می‌افزاید. امیرالمؤمنین (ع) خطاب به مالک اشتر یکی از ویژگی‌های قاضی را پذیرش خطاپذیری و اصرار نورزیدن در توجیه خطا می‌داند: وَلَا يَتَمَادَى فِي الزَّلَّةِ: اگر اشتباهی از او سرزد، بر اشتباه خود پافشاری نکند؛ زیرا بازگشت به حق بهتر از ادامه در گمراهی است. (شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳)

۴. نتیجه

نظر به اهمیت داوری مسابقات قرآن کریم، نیازمند تدوین و ارائه اصول اخلاق این حرفه هستیم، استفاده از تجربیات داوران و متسابقینی که سال‌ها در این عرصه فعالیت داشته‌اند یکی از بهترین راه‌ها جهت شناسایی مسائل این حرفه و تدوین الگوی اصول اخلاق حرفه‌ای آن است. پژوهش حاضر که حاصل گفت‌وگو با تعدادی از این افراد و تحلیل محتوایی داده‌های به‌دست‌آمده بر اساس روش نظریه‌سازی داده بنیاد است، به ارائه این اصول از زبان افرادی که به نحو کنش یا واکنش با این حرفه در ارتباط هستند پرداخته و ضمن تحلیل داده‌ها بر اساس این استراتژی، از داده‌های اسنادی اسلامی نیز به‌منظور تعمیق اصول خود بهره برده است. یافته‌های این پژوهش در دو مقوله اصلی اصول اخلاق حرفه‌ای داوری قرآن کریم مربوط به

برگزارکنندگان مسابقات و اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم مربوط به داوران، گردآوری شده‌اند. بر این اساس اصول ۹ گانه اخلاق حرفه‌ای داوری قرآن کریم مربوط به برگزارکنندگان شامل:

۱. اصل انتخاب داوران شایسته
۲. اصل نظام‌مند کردن امر داوری
۳. اصل سنجش پذیری ملاک‌های ارزیابی
۴. اصل آگاهی دادن و ارزیابی داور از اشراف به آیین‌نامه مسابقات و مطلع نمودن متسابقین
۵. اصل وفاداری به آیین‌نامه مسابقات
۶. اصل رعایت مساوات در اجرای متسابقین
۷. اصل شفاف‌سازی نتایج داوری
۸. اصل اعطای حق اعتراض به نتیجه داوری، به متسابق
۹. اصل اعمال داوری درجه‌دو

بوده، همچنین اصول ۱۹ گانه اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم مربوط به داوران، به این شرح است:

- ۱- اصل پرهیز از نگاه منفعت‌گرایانه به داوری مسابقات قرآن
- ۲- اصل رعایت انصاف در داوری
- ۳- اصل عدم امتناع از پذیرش داوری در صورت صلاحیت داشتن
- ۴- اصل توجه به مسئولیت اخلاقی و شرعی و حق الناس بودن امر داوری
- ۵- اصل پرهیز از بخشی‌نگری در داوری
- ۶- اصل تکیه بر اطلاعات و پرهیز از داوری مقایسه‌ای
- ۷- اصل پرهیز از تکیه بر استدلال‌ات عقلی به جای ادراکات حسی (داده‌ها)
- ۸- اصل واکنش هوشمندانه و پرهیز از عکس‌العمل هیجانی
- ۹- اصل پرهیز از تأثیر دادن پیش‌فرض‌های مثبت و منفی ذهنی
- ۱۰- اصل توجه حصرگرایانه به اجرای فعلی متسابق و پرهیز از تأثیر دادن سوابق وی

- ۱۱- اصل پرهیز از مؤثر و متأثر شدن در رأی و از رأی دیگر داوران
 - ۱۲- اصل پرهیز از جبران خطای محتمل دیگر داوران در داوری خود
 - ۱۳- اصل رازداری و پرهیز از فضاسازی برعلیه متسابقین
 - ۱۴- اصل حفظ کرامت متسابق و پرهیز از حقیرانگاری و بی‌توجهی به نکات مثبت در اجرای متسابق
 - ۱۵- اصل پرهیز از متأثر شدن داوری در بخش‌های مختلف از ویژگی‌های مثبت و منفی غالب
 - ۱۶- اصل پرهیز از داوری شخصیت متسابق به جای داوری علمی اجرای وی
 - ۱۷- اصل جلوگیری از آشکار شدن تأثرات عاطفی از اجرای متسابق در انتظار متسابقین
 - ۱۸- اصل حفظ تمرکز در طول داوری
 - ۱۹- اصل پذیرش خطاپذیری
- امید است که با توجه و پابندی دقیق برگزارکنندگان و داوران محترم به این اصول اخلاقی، نه تنها هر ساله شاهد ارتقای مستمر سطح کیفی داوری مسابقات قرآن کریم و در نتیجه رشد و شکوفایی هرچه بیشتر استعدادهای قرآنی باشیم، بلکه فراتر از آن، از این رهگذر، این مسابقات به‌مثابه الگویی عملی و الهام‌بخش، زمینه‌ساز ترویج و تعمیق ارزش‌ها و اخلاق ناب قرآنی در بطن جامعه گردد. در حقیقت، انتظار می‌رود جلوه‌هایی از عدالت، انصاف، امانت‌داری و تکریم که در این اصول نهفته و در فرآیند داوری تجلی می‌یابد، به فرهنگ عمومی تسری یافته و جامعه‌ی ما را بیش‌ازپیش به زیور اخلاق قرآنی آراسته سازد.

منابع و مأخذ

۱. اسلامی، محمدتقی و دیگران، اخلاق کاربردی؛ چالش‌ها و کاوش‌های نوین در اخلاق عملی، یک جلد، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۸.
۲. ادیب حاج باقری، م. (۱۳۸۵). روش تحقیق گراند تئوری، راه و روش نظریه‌پردازی در علوم انسانی و بهداشتی، تهران: بشری.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، جمال‌الدین محمد خوانساری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، دوم، ۱۳۶۰.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، انتشارات آل البيت، قم، ۱۴۱۴.
۵. جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ مبسوط در ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۶.
۶. خداپرستی، فرج‌الله، فرهنگ واژگان مترادف و متضاد فارسی، قم، موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان، ۱۳۸۷.
۷. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، چاپخانه مجلس، تهران، ۱۳۲۵.
۸. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، چاپ خیریه، مصر، ۱۳۰۶.
۹. شریف رضی، محمد بن الحسین، نهج البلاغه، محمد دشتی، قدس، قم، ششم، ۱۳۸۹.
۱۰. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات ناصر خسرو، تهران، دوم، ۱۳۷۲.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، محمدحسین رحیمیان، انتشارات قدس، قم، ۱۳۸۸.
۱۲. -----، الکافی، انتشارات اسلامی، تهران، دوم، ۱۳۶۲.
۱۳. فرامرز قراملکی، احد، درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای، سرآمد، تهران، ۱۳۸۶.
۱۴. -----، اخلاق داوری علمی، راهبرد فرهنگ، ش ۸ و ۹، ۱۳۸۹.
۱۵. محمدی ری‌شهری، محمد، منتخب میزان الحکمه، انتشارات دارالحديث، قم، ۱۳۸۱.
۱۶. المصری، ابی الفضل جمال‌الدین محمد بن مکرم ابن منظور الفریق، لسان العرب، بیروت، مؤسسه العلمی المطبوعات، ۱۴۲۶.

۱۷. مهدوی کنی، صدیقه، ساختار گزاره‌های اخلاقی قرآن رویکرد معناشناختی، انتشارات دانشگاه امام صادق

(ع)، دوم، ۱۳۸۹.

۱۸. الهندی، علاءالدین علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، موسسه الرساله، بیروت،

پنجم، ۱۴۰۵.

۱۹. Glaser, B. (۱۹۹۲). Basics of grounded theory analysis: emergence vs. forcing, Sociology Press. Mill Valley, CA.
۲۰. Glaser, B. & Strauss, A. (۱۹۶۷). *The discovery of grounded theory*, Aldine Publishing Company. Chicago
۲۱. Kohen, Dary (۲۰۰۱) *the Ground of Professional Ethics*, Newyork, Teylor & Francis.
۲۲. Ozar, David and Berg, Jessica and Werhand, Patriciah and Emanuel, Linda (۲۰۰۰), *Organizational ethics in Health cave*. American, Medical Association.
۲۳. Sousa.C.A.A Headriks...P.H.j (۲۰۰۶). *the need for grounded theory in developing a knowledge based view, organization of research methods*, Vol. ۹, No ۳, pp. ۳۱۵-۳۳۸.